

Tomasz Nowak

Kilka uwag o znaczeniu czasownika "zastanawiać się"

Prace Językoznawcze 14, 199-209

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Nowak
Katowice

Kilka uwag o znaczeniu czasownika *zastanawiać się*

Some remarks about meaning of the verb *zastanawiać się*

The author of the paper aims at providing a description of lexical units containing the phrase *zastanawiać się* with respect to their structure and meaning.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, semantyka, epistemologia, czasownik, umysł
Key words: linguistics, semantics, epistemology, verb, mind

Wstęp

Ten skromny szkic poświęcę czasownikowi *zastanawiać się*. Ściślej rzecz biorąc, podejmę próbę odsłonięcia jego zawartości pojęciowej. Niniejsza praca ma więc w założeniu charakter mikrolingwistyczny, skupia się na systemie współczesnego języka polskiego, a konkretniej – na jego podsystemie leksykalnym, a także kładzie akcent na semantyczno-składniowe właściwości badanego wyrażenia. Zagadnienia, jakie podejmuję, nie zostały dotąd, o ile mi wiadomo, zauważone i rozpoznane (poza: Grochowski 1980). W artykule scharakteryzuję znaczenie wybranej jednostki języka (w takim znaczeniu, jakie przypisuje temu terminowi: Bogusławski 1976, s. 356–364), sięgając po metody i narzędzia, jakie wypracowano na gruncie programu strukturalistycznego i generatywnego. W pracy posiłkuję się, m.in., instrumentarium, jakiego dostarcza pewien model semantyki strukturalnej, mianowicie redukcyjna semantyka składnikowa (w wersji, jaką reprezentują prace m.in. A. Bogusławskiego, M. Grochowskiego, M. Danielewiczowej i Z. Zaron).

1. Ogólna charakterystyka klasy czasowników epistemicznych czynności mentalnych

Niewątpliwie interesujące mnie wyrażenie wchodzi w obręb klasy czasowników epistemicznych czynności mentalnych, a więc nazywa pewną czynność umysłową (znaczenie, jakie wnosi czasownik *zastanawiać się*, przypuszczalnie podbudowuje również treści inferencyjne interesujących mnie od kilku lat predykatów wnioskowania). Czasowniki epistemiczne czynności mentalnych, o nich bowiem będzie dalej mowa, włączano na gruncie rozmaitych klasyfikacji do różnych klas.

R. Laskowski (1998, s. 152–157), a za nim R. Grzegorzczkova (2001, s. 105–109), kwalifikują czynności, w tym – jak sądzę – czynności mentalne, jako predykaty: dynamiczne, niezmiennostanowe, nieteliczne i kontrolowane.

M. Danielewiczowa (2002, s. 26–34) klasyfikuje czasowniki epistemiczne w dwóch grupach: czasowniki zdarzeniowe i niezdarzeniowe, a dopiero dalej, w obrębie czasowników niezdarzeniowych, wyodrębnia czasowniki nieczynnościowe i czynnościowe. Chociaż w innym miejscu (2000, s. 227–248, 2005, s. 97–125) w pierwszej kolejności wydziela w klasie czasownikowych predykatów mentalnych predykaty czynnościowe i nieczynnościowe, a następnie – predykaty nieczynnościowe dzieli na statyczne i dynamiczne.

Z. Zaron (2009, s. 52–83) włącza interesujące mnie wyrażenia do klasy orzeczeń, które nie nazywają jakości, lecz orzekają korelacje między agensem (jako tematem wypowiedzi) i obiektem epistemicznym. Zgodnie z tą propozycją, czasowniki epistemiczne czynności mentalnych rozpoznaje się jako orzeczenia: epistemiczne, mentalne, złożone, czyli operacje implikujące pozycje składniowe: dla agensa, tematu wewnątrzdanowego i obiektu epistemicznego, przy czym – co podkreśla autorka – w wypadku czasowników typu *zastanawiać się* temat jest wyeksplikowany, a obiekt – inkorporowany.

Ze swojej strony proponuję wstępną i roboczą wewnętrzną klasyfikację czasowników epistemicznych nazywających czynności mentalne, uwzględniając status ontologiczny ich prawostronnego dopełnienia, a mianowicie to, czy wprowadzany przez nie przedmiot lub zdarzenie istnieje, czy nie. W związku z tym otrzymuje się bowiem dwie podklasy czynności umysłu: operacje i kreacje. Operacje mentalne obierają jako swój cel zmiany w obiekcie, np. czasownik *przeprojektować coś*, lub zmiany w agensie, np. *zastanawiać się nad czymś*. Kreacje mentalne obierają jako swój cel powstanie obiektu na jakiejś podstawie (z czegoś), np. *zsyntetyzować coś*, lub powstanie obiektu bez żadnej podstawy (z niczego), np. *wymyślić coś*. Zagadnienie to wymaga jednak dalszych, szeroko zakrojonych badań. Cel niniejszej pracy jawi się jako niepomierne bardziej skromny. W kolejnych akapitach scharakteryzuję bowiem składniowe i semantyczne cechy czasownika *ktoś zastanawia się nad czymś_p*, a także przedstawię zarys jego reprezentacji semantycznej.

2. Przykłady użycia czasownika *zastanawiać się*

W słownikach językowych i korpusach tekstowych pojawiają się liczne przykłady użycia jednostek leksykalnych z segmentem *zastanawiać się*. Poniżej prezentuję niewielki wycinek zgromadzonego przeze mnie materiału, na podstawie którego będę dalej wysnuwał wnioski na temat składniowych i semantycznych właściwości tytułowego wyrażenia.

- (1) *Na pewno się państwo zastanawiali, dlaczego Marcin wtedy skoczył.*
- (2) *Zastanawiam się, czy warto ryzykować.*
- (3) *I tak źle, i tak niedobrze – zastanawiał się.*
- (4) *Przyjdiesz? – Zastanawiam się.*
- (5) *Długo się zastanawiał nad wyborem studiów.*
- (6) *Zastanawiać się nad słusznością decyzji.*
- (7) *Czas najwyższy, aby się nad sobą poważnie zastanowić.*
- (8) *Zastanawiać się nad swoją nową sytuacją.*

Obserwacja przykładów użycia pozwala wnosić, że w tekstach współczesnej polszczyzny funkcjonuje kilka ciągów, które zawierają w swojej strukturze segment graficzny *zastanawiać się*, por.:

1. *ktos zastanawia się + pytanie zależne_q*, zob. przykłady (1) i (2),
2. *ktos zastanawia się + mowa niezależna_q*, zob. przykłady (3) i (4),
3. *ktos zastanawia się nad czymś_q*, zob. przykłady (5) i (6),
4. *ktos zastanawia się nad kimś/czymś*, zob. przykłady (7) i (8).

W kolejnych akapitach tym czterem ciągom znaków, określonym co do swojej postaci unilateralnym kształtom, przypiszę – na ile to będzie możliwe – konkretne, bilateralne, a nawet trilateralne funkcje.

3. Cechy składniowe czasownika *zastanawiać się*

Sądzę, że istnieją powody, aby uznać, że poszczególne ciągi z segmentem *zastanawiać się* są względem siebie synonimiczne: są leksykalnymi eksponentami tej samej porcji sensu, mianowicie predykatu ‘zastanawiać się’. Zagadnieniu struktury predykatowo-argumentowej zdań z czasownikami typu *zastanawiać się* poświęcę kolejne akapity. W swoich rozważaniach będę się opierał na teoretycznych dezyderatach składni wyrażen predykatywnych (na podstawie: Karolak 1984, 1990, 2001).

Po pierwsze, z punktu widzenia składni semantycznej (w modelu semantyczno-syntaktycznym) predykat ‘zastanawiać się’ implikuje dwa argumenty:

przedmiotowy i zdarzeniowy, w związku z czym klasyfikuję go jako predykat dwuargumentowy drugiego rzędu, por. w zdaniach z zaimkiem anaforycznym *to* naturalna interpretacja odsyła do świata zdarzeń, nie przedmiotów, np. *Nad tym (np. nad sytuacją w pracy) będzie jeszcze czas się zastanowić.* lub *Zastanów się jeszcze nad tym (np. nad wyjazdem za granicę).* Predykat ‘zastanawiać się’ nazywa również relację między dwoma elementami: osobą i obiektem mentalnym, która pozwala się rozłożyć na prostsze elementy, w związku z czym kwalifikuję go jako relacyjny predykat złożony.

Po drugie, z punktu widzenia składni strukturalnej (w modelu semantyczno-eksplikacyjnym) wyrażenie predykatywne o treści ‘zastanawiać się’ domaga się jako swoich uzupełnień dwóch wyrażen argumentowych o ściśle określonych parametrach. Argument przedmiotowy odznacza się kilkoma interesującymi własnościami składniowymi i semantycznymi, np. cecha kategorialna [rzeczownik], cecha subkategoryzacyjna [mianownik], cecha selekcyjna [człowiek], cecha tematyczna [agens]. Argument zdarzeniowy charakteryzują z kolei następujące cechy składniowo-semantyczne, np. cecha kategorialna [fraza zdaniowa] lub [fraza prepozycjonalno-nominalna], cecha subkategoryzacyjna [fraza pytajno-zależna] lub [fraza z przyimkiem *nad* o rekcji narzędnikowej], cecha selekcyjna [informacja] lub [abstrakcyjny], cecha tematyczna [temat wewnątrzzdaniowy].

Ogólnie scharakteryzowana struktura predykatowo-argumentowa zdań z czasownikiem *zastanawiać się* realizuje się na wiele sposobów. Jednostki leksykalne z segmentem *zastanawiać się* przyłączają, poza frazą nominalną w mianowniku, frazy pytajno-zależne lub frazy prepozycjonalno-nominalne, przy czym – co znamienne – ich dystrybucja wcale się nie wyklucza, por. *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.* O ile na frazy pytajno-zależne nie nakłada się żadnych ograniczeń, o tyle frazy przyimkowo-rzeczownikowe muszą spełniać określone warunki. Frazy typu *nad* + *instrumentalis* realizują się bowiem w wypadku czasownika *zastanawiać się* jako nominalizacje lub kondensacje. Myślę, że warto w tym miejscu nadmienić, iż czasownik *zastanawiać się* otwiera miejsce na rzeczowniki abstrakcyjne lub na derywaty słowotwórcze, w tym: formacje transpozycyjne i mutacyjne, które kumulują w sobie odrębne struktury predykatowo-argumentowe, por.:

$$\varphi[x, f(x \dots n)_p] \rightarrow W[C, V(0 \dots n)], \text{ egz.}$$

- (9) *Jan zastanawia się nad zachowaniem Zuzi/groźbami Zuzi.*
- (10) *Jan zastanawia się nad przyczyną/celem wyjazdu Zuzi.*
- (11) *Jan zastanawia się nad sytuacją/położeniem Zuzi.*

Kondensacja, o której wspomnę tu jedynie na marginesie, eksponuje z kolei jedno z wyrażen argumentowych (przyпускаjąc, że może chodzić tutaj o wyrażenie argumentowe w pozycji tematycznej), por.:

$$\varphi[x, f(x \dots n)_p] \rightarrow W[C, 0(C \dots n)], \text{ egz.}$$

- (12) Jan zastanawia się nad przyczyną wyjazdu Zuzi.
 a. *Jan zastanawia się nad przyczyną.
 b. *Jan zastanawia się nad wyjazdem.
 c. Jan zastanawia się nad Zuzią (dlaczego wyjechała).

Czasownik *zastanawiać się* konotuje również, co warto podkreślić, pozycję składniową dla pytań zależnych, dzięki czemu w pełni ujawnia swój propozycjonalny charakter.

- (13) Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.
 (14) Jan zastanawia się nad tym, po co Zuzia wyjechała.
 (15) Jan zastanawia się nad tym, kiedy Zuzia wyjechała.
 (16) Jan zastanawia się nad tym, dokąd Zuzia wyjechała.

Co interesujące, jednostki leksykalne z segmentem *zastanawiać się* łączą w zdaniach frazy prepozycjonalno-nominalne z frazami pytajno-zależnymi dzięki składniowej operacji pronominalizacji, por.:

$$\varphi[x, f(x \dots n)_p] \rightarrow W[C, V(C \dots n)], \text{ egz.}$$

- (17) Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.

W związku z tym wszystkim, o czym do tej pory była mowa, sądzę, że różnice między wystąpieniami poszczególnych ciągów z segmentem *zastanawiać się* mają charakter składniowy i w gruncie rzeczy sprowadzają się do sposobu, w jaki realizuje się w zdaniach argument zdarzeniowy.

- (18) Jan zastanawia się, dlaczego Zuzia wyjechała.
 (19) Jan zastanawia się: dlaczego Zuzia wyjechała?
 (20) Jan zastanawia się: – Dlaczego Zuzia wyjechała?
 (21) Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.
 (22) Jan zastanawia się nad przyczyną wyjazdu Zuzi.

Przedmiot dalszych rozważań będzie stanowić najwygodniejszy i najbardziej poręczny, bo ujawniający swoje wnętrze dzięki szerokiemu oknu, jakie otwiera w pełni zrealizowany argument propozycjonalny, czasownik *[ktoś] za-*

stanawia się nad [czymś_q] (dalej, w skrócie: *zastanawiać się*), który pojawia się w zdaniach typu *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała*.

4. Cechy semantyczne czasownika *zastanawiać się*

Uważam, że podejmując się analizy semantycznej czasownika *zastanawiać się*, warto przyrzeć mu się bliżej z punktu widzenia semantyki leksykalnej, zdaniowej i wypowiedzeniowej.

1. Z punktu widzenia semantyki leksykalnej czasownik *zastanawiać się* kwalifikuję jako syntaktem, czyli jednostkę poziomu podstawowego, która wchodzi w obręb właściwego zasobu leksykalnego języka, a precyzyjniej rzecz ujmując: jako autosyntagmatyk, który odznacza się łączliwością semantyczną i składniową, należy do składni zdania i bezpośrednio służy jego budowie (szerzej: Wajszczuk 2005). Synonimy czasownika *zastanawiać się* tworzą przy tym obszerny zbiór formalnie zróżnicowanych leksykalnych eksponentów jednego i tego samego predykatu. Co istotne, wszystkie jednostki (z wyjątkiem czasownika *zastanawiać się*), które wchodzi w obręb rzeczony klasy, są nacechowane (przede wszystkim: potocznie i pospolicie), np. *brać na rozum, głowić się, główkować, iść po rozum do głowy, kombinować, koncytować, łamać sobie głowę, ruszyć głowę, zachodzić w głowę* (na podstawie: USJP 2003). Zagadnienie to wymaga jednak dalszych pogłębionych studiów. Ze swojej strony mogę jedynie dodać, że z dużym prawdopodobieństwem można orzec, że predykat ‘zastanawiać się’ realizują badane przeze mnie przy innej okazji czasowniki: *ktos myśli o czymś_p, ktos myśli nad czymś_p i ktos myśli + pytanie_p*.

2. Z punktu widzenia semantyki zdaniowej czasownik *zastanawiać się* klasyfikuję jako wyrażenie predykatywne, które realizuje funktor zdaniotwórczy drugiego rzędu implikujący dwa argumenty i podpada pod nazwę ogólną wyznaczającą złożoną relację (na podstawie: Karolak 1984, 1990, 2001; Zaron 1980).

3. Z punktu widzenia semantyki wypowiedzeniowej czasownik *zastanawiać się* włączam do zbioru wyrażen poziomu przedmiotowego, niezdeterminowanych pod względem zajmowanego miejsca w strukturze tematyczno-rematycznej wypowiedzi, prymarnie rematycznych (na podstawie: Bogusławski 1977; Danielewiczowa 2009, 2010).

Czasowniki epistemiczne czynności mentalnych, co postaram się dalej wykazać na przykładzie czasownika *zastanawiać się*, presuponują wiedzę i implikują czynność, a co za tym idzie – otwierają pozycje składniowe: dla agensa, tematu wewnątrz zdaniowego oraz obiektu epistemicznego, przy czym: o ile najprostszy w tej klasie czasownik *myśleć o kimś/czymś* presuponuje wiedzę i implikuje czynność agensa, o tyle bardziej złożony czasownik *zastanawiać się* presuponuje wiedzę i niewiedzę, a także implikuje czynność i cel agensa. Co

istotne, czasownik *myśleć o kimś/czymś* zawiera w swojej strukturze semantyczno-składniowej, poza agensem, temat wewnątrzdzaniowy i obiekt epistemiczny, związane z wiedzą agensa, natomiast czasownik *zastanawiać się* – temat wewnątrzdzaniowy i obiekt epistemiczny pierwszego rzędu, związane z wiedzą agensa, oraz temat wewnątrzdzaniowy i obiekt epistemiczny drugiego rzędu, związane z niewiedzą agensa. Interesująco rysują się przy tym relacje między tymi dwoma wyrażeniami, bowiem jednostka *myśleć o kimś/czymś* jest hiperonimem dla czasownika *zastanawiać się*, por.:

- (23) *Jan myśli o Zuzi, ale nieprawda, że myśli nad przyczyną jej wyjazdu.*
- (24) **Jan myśli nad przyczyną wyjazdu Zuzi, ale nieprawda, że myśli przy tym o Zuzi.*

Czasownik *zastanawiać się* otwiera lewostronnie miejsce na nazwę agensa, przy czym – jak przypuszczam – rolę agensa czynności mentalnych może odgrywać wyłącznie ktoś, kto zarazem: coś robi, i wie, że to robi (Zaron 2009, s. 89–98, więcej na ten temat: Zaron 1998 i 2011). Myślę, że warto przyjrzeć się w tym względzie kilku przykładom i kontrprzykładom.

- (25) *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*
- (26) *To dziecko zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*
- (27) **Tamto niemowlę/ten noworodek/ten płód/mój pies zastanawia się nad tym, dlaczego...*

Wykonawca czynności umysłowych to ktoś działający świadomie: ktoś świadomy siebie, a więc ktoś, kto wie, co robi. Hipotezę tę podbudowują kolejne przykłady.

- (28) **Nieprzytomny/zemdlony/śpiący Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*
- (29) **Jan podświadomie/nieświadomie zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

Podsumowując: uważam, że w presupozycyjnej części projektowanej paralogucji (w dictum tematycznym) powinien się znaleźć komponent: ‘(ktoś, o kim można pomyśleć jako) o kimś, kto wie, co robi’.

Sądzę, że w strukturze semantycznej czasownika *zastanawiać się* pojawiają się, poza pozycją agensa, dwa tematy wewnątrzdzaniowe i dwa obiekty epistemiczne: temat i obiekt pierwszego rzędu, związane z wiedzą agensa, oraz temat i obiekt drugiego rzędu, związane z niewiedzą agensa. Oto materiałowa ilustracja tego zagadnienia.

- (30) *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*
- a. presupozycja: ‘Jan wie o Zuzi, że Zuzia wyjechała’.
 - i. temat wewnątrzdzaniowy₁: Zuzia
 - ii. obiekt epistemiczny₁: Zuzia wyjechała.
 - b. presupozycja: ‘Jan nie wie o tym, że Zuzia wyjechała (o wyjeździe Zuzi), dlaczego tak się stało’.
 - i. temat wewnątrzdzaniowy₂: Zuzia wyjechała.
 - ii. obiekt epistemiczny₂: odpowiedź na pytanie *Dlaczego Zuzia wyjechała?*

W zdaniach z czasownikiem *zastanawiać się* implikuje się pod asercją i negacją kilka sądów, które jako komponenty semantyczne znajdują swoje miejsce w dictum tematycznym, w części presupozycyjnej projektowanej paralogucji.

Po pierwsze, czasownik *zastanawiać się* presuponuje pierwszy obiekt epistemiczny, a więc wiedzę podmiotu o pierwszym temacie wewnątrzdzaniowym, czyli wiedzę agensa o założeniu pytania zależnego.

- (31) **Jan, który nie wie, że Zuzia wyjechała, zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*
- (32) **Jan, który zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, wie, że Zuzia nie wyjechała.*

Warto w tym miejscu nadmienić, że w zdaniach z czasownikiem *zastanawiać się* kapitalną rolę odgrywa struktura tematyczno-rematyczna pytania zależnego, która wyznacza *datum questionis*, a co za tym idzie – postać pierwszego tematu wewnątrzdzaniowego (dictum tematyczne pytania) i pierwszego obiektu epistemicznego (dictum rematyczne pytania), por.

- (33) *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia WYJECHAŁA.* ‘Jan wie o Zuzi, że Zuzia wyjechała’
- (34) *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego wyjechała ZUZIA.* ‘Jan wie o tym, że ktoś wyjechał (o którymś wyjeździe), że tym kimś, kto wyjechał, jest Zuzia’.

Po drugie, czasownik *zastanawiać się* implikuje drugi obiekt epistemiczny, a więc niewiedzę podmiotu o drugim temacie wewnątrzdzaniowym, czyli wątpliwości podmiotu co do warunków prawdziwościowych drugiego obiektu epistemicznego (idzie tu o brak wiedzy agensa w kwestii zakresu, tj. zbioru elementów, które spełniałyby funkcję: ‘*x* jest przyczyną tego, że Zuzia wyjechała’).

- (35) **Jan, który wie, dlaczego Zuzia wyjechała, zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

W zdaniach z czasownikiem *zastanawiać się* implikuje się pod groźbą uwiłkiania w sprzeczność kilka sądów, które jako komponenty semantyczne znajdują swoje miejsce w części asertorycznej, w dictum rematycznym projektowanej paralokucji.

Po pierwsze, czasownik *zastanawiać się* kwalifikuje, co oczywiste, jako czasownik czynnościowy, bowiem zawiera w swojej strukturze semantycznej komponent ‘ktoś robi coś z czymś’, co potwierdzają liczne testy, np. interesujące mnie wyrażenie odpowiada na pytanie *Co robi?*, akceptuje typowe dla czynności okoliczniki oraz przybiera formy trybu rozkazującego.

(36) – *Co Jan robi?*

(37) – *Jan od godziny siedzi na kanapie i zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

(38) *Jan od tygodnia intensywnie zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

(39) *Janie, zastanów się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

Czasownik *zastanawiać się* wchodzi przy tym w obręb klasy czasowników epistemicznych czynności mentalnych, ponieważ pociąga za sobą akt myślenia, czyli akt robienia czegoś z wiedzą.

(40) **Jan bezmyślnie zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

(41) **Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, ale wyjazd Zuzi wcale nie zaprzęta jego myśli.*

(42) **Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, ale nieprawda, że o tym myśli.*

Po drugie, czasownik *zastanawiać się* implikuje cel, czyli wolę agensa: chęć znalezienia odpowiedzi na nurtujące go, konotowane przez czasownik, pytanie.

(43) **Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, ale nieprawda, że chce wiedzieć, dlaczego tak się stało.*

(44) **Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, ale nie robi tego dlatego, że chce wiedzieć, dlaczego tak się stało.*

(45) **Jan niechcący/celowo zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała.*

Innymi słowy: czasownik *zastanawiać się* nazywa czynność, jaką agens przeprowadza na wiedzy, przy czym czynność ta – co podkreślam – jest przedsiębrana w ściśle określonym celu.

- (46) *Jan zastanawia się nad tym, dlaczego Zuzia wyjechała, ale nie chce, żeby to, co o Zuzi wie (i co z tym robi), spowodowało, że będzie gotów powiedzieć o tym, że Zuzia wyjechała (o wyjeździe Zuzi), dlaczego tak się stało.

Na podstawie przeprowadzonych analiz proponuję wstępną reprezentację semantyczną czasownika *zastanawiać się*. Przedstawiona niżej definicja uwzględnia wyodrębnione w drodze kontrastowania komponenty znaczeniowe, zachowując przy tym ich nienacechowaną tematyczno-rematyczną hierarchię (na podstawie: Bogusławski 1988: 35–54).

[temat:] ktoś_a,

[dictum tematyczne:] kto jest taki, że:

- (i) wie o kimś/czymś coś_p,
- (ii) nie wie o czymś_p czegoś_q (q jako odpowiedź na pytanie o p),
- (iii) chce wiedzieć o czymś_p coś_q (q jako odpowiedź na pytanie o p),

[remat:]

- (i) robi z tym, co o kimś/czymś wie, coś w taki sposób,
- (ii) żeby spowodować, że z tym, co ktoś_a jest gotów powiedzieć o czymś_p, stanie się coś takiego, że ktoś_a będzie gotów powiedzieć o czymś_p coś_q (q jako odpowiedź na pytanie o p).

Zakończenie

W swoim artykule poruszyłem zagadnienia związane z czasownikami epistemicznymi nazywającymi czynności mentalne, kładąc przy tym nacisk na leksykalną jednostkę języka: czasownik *zastanawiać się*. Rzecz jasna, moja propozycja to bardziej zaproszenie do refleksji niż wyczerpująca analiza. Klasa, jaką otwiera badane przeze mnie wyrażenie, jest niezwykle obszerna i zróżnicowana; niewątpliwie więc stanowi nadal spore wyzwanie badawcze.

Znaczenie, jakie wnosi czasownik *zastanawiać się*, przypuszczalnie podbudowuje treści inferencyjne interesujących mnie docelowo predykatów wnioskowania. O tym jednak, jakie miejsce zajmuje w strukturach semantycznych czasowników inferencyjnych, opowiem już przy innej okazji.

Literatura

- Bogusławski A. (1976): *O zasadach rejestracji jednostek języka*. „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 356–364.
- Bogusławski A. (1977): *Problems of the Thematic-Rhematic Structure of Sentences*. Warszawa.
- Bogusławski A. (1988): *Język w słowniku*. Wrocław.
- Danielewiczowa M. (2002): *Wiedza i niewiedza. Studium polskich czasowników epistemicznych*. Warszawa.

- Danielewiczowa M. (2005): *Verba mental predicates – a preliminary classification and problems of their semantic description*. [W:] *Studies in Lexical Semantics*. B. Nilsson, E. Teodorowicz-Hellman (red.). Sztokholm, s. 97–125.
- Danielewiczowa M. (2009): *O pewnym ważnym typie informacji leksykograficznej nieobecnej w słownikach*. „Problemy Frazeologii Europejskiej”, s. 2–9.
- Danielewiczowa M. (2010): *Czego brak w słownikowych opisach znaczenia? Semantyka – leksykografii*. „Prace Filologiczne”, LVIII.
- Grochowski M. (1980): *Pojęcie celu. Studia semantyczne*. Wrocław.
- Grzegorzczkowska R. (2001): *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa.
- Inny słownik języka polskiego* (2000): M. Bańko (red.). T. 1–2. Warszawa.
- Karolak S. (1984): *Składnia wyrażen predykatywnych*. [W:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Z. Topolińska (red.). Warszawa, s. 11–211.
- Karolak S. (1990): *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych*. Warszawa.
- Karolak S. (2001): *Od semantyki do gramatyki*. Warszawa.
- Laskowski R. (1998): *Zagadnienia ogólne morfologii*. [W:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. R. Laskowski, R. Grzegorzczkowska, H. Wróbel (red.). Warszawa.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego: <<http://nkjp.pl>> [online].
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (1994–2005): H. Zgólkowa (red.). T. 1–50. Poznań.
- Słownik języka polskiego PAN* (1958–1969): W. Doroszewski (red.). T. 1–11. Warszawa.
- Słownik współczesnego języka polskiego* (1996): B. Dunaj (red.). Warszawa.
- Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003): S. Dubisz (red.). T. 1–6. Warszawa.
- Wajszczuk J. (2005): *O metateksie*. Warszawa.
- Zaron Z. (1980): *Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika*. Wrocław.
- Zaron Z. (1998): *Czy zwierzę to ktoś? Językowe dowody podmiotowości zwierząt*. „Prace Filologiczne”. T. XLIII, s. 507–515.
- Zaron Z. (2011): *Ktoś to znaczy kto? O językowym statusie roślin*. „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 121–130.
- Zaron Z. (2009): *Problemy składni funkcjonalnej*. Warszawa.

Summary

The term used in the title so far has not been the subject of a more extensive linguistic reflection. The author of the paper aims at providing a disciplined description of lexical units containing the segment *zastanawiać się* with respect to their structure and meaning. The method of analysis is based on putting forward hypotheses in the form of analytical implications and subjecting them to falsification by bringing them down to contradiction. The content of the paper focuses on issues relating to reconstruction of the form of lexical units (on the basis of segment and suprasegment signals) and reconstruction of the hierarchy of meaningful components. In close relationship with the content of the analyses terms, discussion is presented on the following notions: ‘ktoś’, ‘wiedzieć’, ‘chcieć’, ‘powodować’, ‘stać się’, ‘robić coś’, ‘być gotowym powiedzieć’. The author is trying to prove that those components belong to the semantic structure of the examined phrase; he also proposes a preliminary explication of meanings in the terms of natural semantic meta-language.